

MEZINÁRODNÍ SEMINÁŘ O SOCIÁLNÍM ŘÍZENÍ A PLÁNOVÁNÍ V PODMÍNKÁCH KONCENTRACE A SPECIALIZACE ZEMĚDĚLSKÉ VÝROBY

Ve dnech 22. a 23. října 1979 se v Praze uskutečnil mezinárodní seminář za účasti předních odborníků ze Sovětského svazu a ČSSR. Seminář byl uspořádán v rámci dlouhodobých dohod o spolupráci při řešení výzkumných úloh v oblasti sociálního rozvoje v zemědělství mezi Vsesvazovým vědeckovýchovným ústavem ekonomiky zemědělství v Moskvě a Výzkumným ústavem ekonomiky zemědělství a výživy v Praze. Na semináři bylo předneseno celkem osm hlavních referátů a řada diskusních příspěvků, které vycházely z výsledků výzkumu především za léta 1975 až 1979. Seminář uspořádaly společně Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy v Praze a Sociologická komise ekonomického odboru ČSAZ, kteří kromě svých pracovníků a členů přizvaly k jednání odborníky z praxe, z centrálních orgánů i z podnikové sféry.

Seminář zahájil ing. Jaroslav Kunc, CSc., ředitel VÚEZVŽ v Praze, který v úvodním slovu zdůraznil stále se zvětšující význam výzkumu sociálních stránek procesů probíhajících v současném období v našem i sovětském zemědělství. Stále větší důraz kladený na zkvalitnění řízení sociálních procesů a požadavky praxe vedou nutně k potřebě vzájemné výměny zkušeností mezi socialistickými státy, neboť řada problémů a otázek má obdobný charakter, a následně pak k nezbytnosti společného řešení otevřených otázek. A právě tento seminář by měl zrekapitulovat dosavadní výsledky práce výzkumných týmů a zároveň vytypovat hlavní otevřené otázky, na které je třeba soustředit výzkum v dalším období a ty potom společně řešit a naplnit tak požadavek zvyšování kvality a efektivnosti vědeckovýzkumné práce.

Úvodní referát semináře na téma Hlavní směry sociálně ekonomického rozvoje sovětského venkova přednesl A. P. Sorokin, kand. ekon. věd, vedoucí odboru sociálně ekonomických problémů venkova VNIESCH v Moskvě. Ve svém referátu zdůraznil, že důležitou tendencí ve vývoji společenských vztahů v údobí rozvinutého socialismu je změna sociálního složení venkovského obyvatelstva. Dnes asi dvě třetiny zaměstnaného venkovského obyvatelstva jsou přímo spjaty se státní společenskou formou vlastnictví a něco více než třetina s formou kolchozní.

Třídní složení zaměstnaného venkovského obyvatelstva vypadá takto: 49 % dělníků, 37 % kolchozníků a 14 % zaměstnanců. Současná vesnice se nejeví jen sférou zemědělskou, ačkoliv zemědělství zaujímá ještě značné místo. Poměr počtu zaměstnaných ve výrobní a nevýrobní oblasti je 86 : 14. Zvýšila se úloha takových odvětví, jako je lidové vzdělání, osvěta, zdravotnictví.

Posílení státního sektoru na vesnici vedlo k tomu, že na venkově vznikly celé oblasti se smíšeným zemědělsko-průmyslovým obyvatelstvem, což se příznivě projevilo na životní úrovni venkovského obyvatelstva, včetně pracujících v zemědělské výrobě.

Velký vliv na sociální rozvoj venkova má mezipodniková kooperace a agroprůmyslová integrace. V usnesení ÚV KSSS O dalším rozvoji specializace a koncentrace zemědělské výroby na bázi mezipodnikové kooperace a agroprůmyslové integrace se uvádí, že tyto procesy, namnoze určující budoucnost sovětského zemědělství, napomáhají řešení velkého sociálního úkolu: zvyšování úrovně zespolečenšťování kolchozní výroby, zdokonalování společenských vztahů, sbližování dvou forem socialistického vlastnictví a postupného odstraňování rozdílů mezi městem a venkovem. Kooperace kolchozů a sovchozů, specializace a koncentrace jejich výroby umožňují nejracionalnější využívání jejich potenciálních možností zemědělské produkce. Ačkoliv se tu v první řadě dosahuje ekonomických cílů — zvyšování výroby — vede zároveň s tím slučování materiálních, finančních a pracovních zdrojů k důležitým sociálním změnám v agrárním pojetí ekonomiky na venkově vůbec.

V těchto hospodářstvích stoupá úroveň zespolečenšťování výroby a lépe je využíván hlavní její prvek — pracovní síla, což se blahodárně projevuje na stoupání produktivity práce a v odměňování, vznikají dobré podmínky poskytování kolchozníkům, pracovníkům sovchozů a členům jejich rodin, sociálních, kulturních a komunálních služeb a v důsledku toho stoupání životní úrovně venkovského obyvatelstva.

Ing. M. Jiříčka, CSc., vedoucí odboru řízení sociálních procesů v ZPoK VÚEZVŽ Praha se ve svém referátu Metody zpracování plánů sociálně ekonomického rozvoje v zemědělství ČSSR zabýval dosavadními zkušenostmi a poznatky vědeckovýzkumné základny v ČSSR s experimentálním ověřováním plánů sociálně ekonomického rozvoje a zároveň otázkami zdokonalování doposud používaných metod v dalším období. Zvlášť podnětná byla část referátu zabývající se využitím modelování a exaktizace v řízení sociálně ekonomických systémů.

Jedním z hlavních úkolů konkrétních sociálně ekonomických výzkumů je analýza životních podmínek a určení zákonitostí formování chování lidí žijících v těchto podmínkách.

Masové chování lidí, ve kterém se stírají individuální rozdíly a důležité jsou jen společné vlastnosti, se může hodnotit jako určitá forma homeostázy. Zkoumáním homeostázy statistických systémů se zabývá široký okruh ekonomů a sociologů; jsou sledovány, popisovány a modelují se nejsložitější procesy masového chování (od demografického a spotřebitelského až po anomální). I když konkrétní obsah všech těchto procesů se dosti liší, z kybernetického hlediska má mnoho společného.

Při řešení úkolů sociálně ekonomického plánování je třeba brát v úvahu tři zvláštnosti masového chování velkých skupin obyvatelstva:

1. Stav všech formálních podsystémů závisí od funkcionálního chování skupin obyvatel činných v odpovídajících závodech, úřadech a organizacích. Proto bez prognózy nebo plánování funkcionálního chování nelze dělat prognózu nebo plánovat chování samostatných formálních podsystémů.

2. Značná část formálních podsystémů se spotřebovává následkem masového chování statistického člověka, vytváří jeho životní podmínky nebo formuje jeho stav.

3. Při sestavování plánu sociálně ekonomického rozvoje je třeba optimalizovat podmínky, ve kterých se nacházejí lidé, nebo cíle chování, případně samo jejich chování.

Při modelování chování velkých skupin se výzkumní pracovníci setkávají s řadou těžkostí. Empiricky vyhledávané zákonitosti mohou být založeny na tzv. lživých korelacích. Pro odstranění podobného druhu chyb je nezbytná dobře zpracovaná teorie zkoumaného jevu a prověrka těchto zákonitostí ve velkém okruhu sledovaných faktorů. Rozličné soubory lidí nebývají stejnorodé a zpravidla stejný obraz můžeme pozorovat i u výběrových souborů. Statistické modelování však vyžaduje stejnorodost takových skupin. Proto dříve než se začne s modelováním nebo s prognózou chování jakékoliv statistické skupiny, je bezpodmínečně nutné umět ji správně rozdělit.

V referátu S. S. Karpuchina, kand. ekon. věd, vedoucího odboru ekonomických problémů práce z VNIESCH Moskva Plánování a příprava kvalifikovaných pracovních sil bylo konstatováno, že v podmínkách vědeckotechnického pokroku, při stále se vyvíjející a ustavičně komplikovanější strojní technice, musí mít dělník takové všeobecné vzdělání a speciální školení, aby si rychle a snadno osvojoval stále vznikající nové druhy práce. Jedině za takových podmínek může dělník přejít od starého druhu práce k novému, složitějšímu, obsažnějšímu. Přitom možná dynamičnost dělníka, změna jeho výrobních funkcí jsou přímo závislé na úrovni jeho školení. A tak plánovaný rozvoj socialistické ekonomiky v podmínkách vědeckotechnického pokroku, stále se prohlubující specializace a koncentrace výroby může zdárně probíhat, když s rozvojem a zdokonalováním nářadí a pracovních prostředků, se zaváděním výsledků vědy a techniky do výroby postupuje stejně i školení pracovních sil. Je objektivně nezbytné, aby rozvoj pracovních sil odpovídal povaze a úrovni rozvoje pracovních nástrojů. Předpokladem toho je, aby jednak počet pracovníků kvantitativně odpovídal rozsahu používání pracovního nářadí, za druhé, aby kvalitativní koincidence (úroveň všeobecného vzdělání a profesionálního školení pracovních sil) byla v souladu s novým, dokonalejším nářadím a pracovními prostředky a za třetí, aby byla časová shoda mezi zavedením nového nářadí a školením kádrů. Zákon koincidence mezi rozvojem pracovních sil a rozvojem pracovních nástrojů umožňuje vědomé, plánovité zvyšování společenské produktivity práce a na tomto základě plnější uspokojování hmotných a duchovních požadavků pracujících.

Ing. D. Sagar, CSc., vedoucí oddělení organizace a řízení VÚEPP Bratislava se v referátu Plán sociálně ekonomického rozvoje — komplexní nástroj řízení v zemědělství, soustředil na otázky uplatnění sociálního plánování v soustavě řízení zemědělství. Zdůraznil, že plán sociálně ekonomického rozvoje je nutno chápat jako rovnocenný nástroj, jako součást ostatních nástrojů řízení, který soustřeďuje svoji pozornost na řízení sociálních procesů, a tím zabezpečuje skutečnou kom-

plexnost řízení. V další části referátu byly rozebrány metodické principy zpracování sociálně ekonomických plánů v zemědělských podnicích v ČSSR, kde byl rozebrán především praktický příklad Plánu sociálně ekonomického rozvoje JZD Aurora v Dvorech nad Žitavou na léta 1976—1980. V závěru referátu byla soustředěna pozornost na možnost a metody sestavování plánů sociálně ekonomického rozvoje v rámci kooperačních obvodů a seskupení.

Referát Sbližování sociálně ekonomických podmínek v kolchozech a sovchozech v rozvinuté socialistické společnosti přednesl B. B. Butajev, kand. ekon. věd, vedoucí sektoru VNIESCH Moskva. Uvedl, že růst nedělitelných fondů a úroveň zespolečnění kolchozního vlastnictví změnilo od základů sociálně ekonomickou situaci kolchozních rolníků. Tou měrou, jak kolchozní zřízení sílí, v nedělitelných fondech nezadržitelně stoupá podíl socialistických akumulací, vytvářených kolektivní prací kolchozníků a společenskou prací celou společností dohromady. Kolchozně kooperativní vlastnictví, utvářející se jako socialistická forma, se zdokonalovalo a nadále zdokonaluje zároveň s celým systémem socialistických výrobních vztahů. V rámci kolchozně kooperativního vlastnictví dochází postupně k přesunům směrem oslabování samotné skupinové povahy kolchozního vlastnictví. Šíří se možnosti kolchozů využívat výsledků veškeré společenské výroby vytvářením výrobních a nevýrobních fondů. Šíří se tudíž v podmínkách rozvinutého socialismu sféra platnosti kolchozně kooperativního vlastnictví.

Během socialistické výstavby dochází postupně ke sbližování kolchozů a sovchozů podle základních ekonomických ukazatelů jejich rozvoje. Nejvýrazněji se to projevuje stoupáním úrovně zespolečnění kolchozní a sovchozní výroby. Tak např. se zvětšuje průměrná velikost zemědělských podniků — u kolchozů je to v letech 1940—1977 zvětšení téměř pětinasobné, u sovchozů se velikost zvětšila 1,5krát. Ve společenském sektoru stoupá také výroba hrubé produkce, v přepočtení na jeden zemědělský závod kolchozního sektoru činil tento růst: v r. 1965 získáno produkce za 982 tis. rub., v r. 1977 za 1747 tis. rub.; v sovchozech to bylo 1763 tis. rub. a 2 137 900 rub. Zároveň s růstem produkce se posiluje materiálně technická základna socialistických zemědělských závodů: v r. 1965 připadlo v průměru na jeden kolchoz 864 400 rub. základních fondů, v r. 1977 již 3 468 200 rub.; na 1 sovchoz to činí 3 972 300 rub. a 4 873 900 rub.

V období let 1965—1977 stoupla vybavenost práce fondy v kolchozech 3,5krát, v sovchozech třikrát, vybavenost práce energií v kolchozech se zvýšila v přepočtení na jednoho pracovníka z 5,7 na 15,5 k., v sovchozech pak z 12,5 na 36,2 k. Tím byly zároveň dány podmínky sbližování úrovně produktivity práce v kolchozech a sovchozech. Avšak další sbližování sociálně ekonomických podmínek v kolchozech a sovchozech si žádá udržování vyššího tempa ve vybavenosti fondy a energií v kolchozním sektoru, kde je dnes jejich úroveň ještě nižší než v sovchozech.

Úroveň sbližování sociálně ekonomických podmínek v kolchozech a sovchozech prozrazují též změny v kvalifikační struktuře pracovních sil na venkově. Především to platí o přesunech v povaze zemědělské práce, jež se postupně stává modifikací práce průmyslové, o vyrovnávání pracovních podmínek v kolchozech a sovchozech, důsledku její vybavenosti technikou. Tyto změny se přímo odrážejí ve struktuře pracovních sil v zemědělství SSSR. Tak např. při celkovém snížení počtu pracovníků o 9 % zvýšil se celkový počet mechanizátorů v zemědělství v letech 1965—1977 o 37 %, kdežto počet pracujících ručně se snížil o 12 %. Vlivem stoupající vybavenosti technikou stoupají kvanta kvalifikované práce, zdokonaluje se složení kádrů v kolchozech i sovchozech. V r. 1977 byl každý šestý pracovník v kolchozech a sovchozech mechanizátorem; jejich profesionální úroveň a kvalifikace se značně přiblížily příslušným kategoriím průmyslových dělníků.

Ing. Z. Krůček, CSc., vedoucí oddělení řízení a plánování sociálních procesů v ZPoK VÚEZVŽ Praha, se zabýval výsledky výzkumu a dosaženými úspěchy v oblasti vyrovnávání sociálně ekonomických rozdílů v referátu Vyrovnávání sociálně ekonomických rozdílů mezi zemědělstvím a průmyslem, mezi městem a venkovem v etapě výstavby vyspělé socialistické společnosti. Zdůraznil, že v současném období se socialistické město a socialistický venkov, zemědělství a průmysl rozvíjí na jednotném sociálně ekonomickém základě. Tato jednota však neznamená totožnost. V dlouhodobém procesu výstavby socialismu je odstraňováno dědictví kapitalistického výrobního způsobu, zaostalost zemědělství za průmyslem a města za venkovem v důsledku nestejně úrovně rozvoje výrobních sil. Mnohaletý uplynulý vývoj způsobuje, že v období socialismu jsou teprve postupně stírány sociálně ekonomické rozdíly v oblasti sociálně ekonomického postavení a způsobu života pracovníků v zemědělství a v průmyslu, obyvatel města a venkova.

Nejdůležitějšími disparitami ve sféře pracovních podmínek v neprospěch zemědělství přes své celkové dosavadní zlepšení a přiblížení průmyslu zůstávají: časové režimy práce, hygienické, zdravotní a bezpečnostní podmínky práce a podmínky společného stravování.

V oblasti životních podmínek mezi městem a venkovem zůstává přes postupné přibližování hlavní disparita na úseku občanské vybavenosti venkovských obcí.

Dále zdůraznil, že odstraňování sociálně ekonomických rozdílů mezi zemědělstvím a průmyslem, mezi městem a venkovem, předpokládá řešení pracovních a životních podmínek zemědělců v souladu s celospolečenskými normami a se zákoníkem práce. Kromě nových zákonných opatření v této oblasti jsou v současné době konkrétním výrazem tohoto vývoje komplexní programy péče o pracovníky a v další fázi i sociální plány. Tyto nástroje je třeba využít i pro stanovení priorit pro řešení jednotlivých složek pracovních a životních podmínek a pro účelné využití státních, podnikových a sdružených prostředků.

Ve svém druhém referátu Plán sociálního rozvoje pracovního kolektivu seznámil A. P. Sorokin, kand. ekon. věd, československou odbornou veřejnost se zkušeností se sestavováním plánů sociálně ekonomického rozvoje v sovětském zemědělství. Uvedl, že vypracování plánu sociálního rozvoje vyžaduje, kromě dat státní statistiky, prvotní evidence, výročních zpráv zemědělského závodu, též nashromáždění a analýzu materiálů o pracovních podmínkách pracujících, o jejich účasti v řízení výroby, o úrovni všeobecného vzdělání, o rozvoji kulturních a komunálních služeb, poskytovaných obyvatelstvu apod. Tyto materiály se získávají dotazníkovou akcí mezi kolchozníky (sovchozními pracovníky).

Závěrečným údobím prací na sociálním plánování je stanovení ekonomické efektivity sestavených opatření a sociálních výsledků, vyjádřených procesem sbližování města a venkova podle povahy práce, úrovně hmotného blahobytu a podle životních podmínek a volného času.

Seminář zakončil referátem Plánovitě zlepšování pracovních a životních podmínek v zemědělství dr. ing. J. Šíma, CSc., vědecký pracovník VÚEZVŽ Praha. Ve svém referátu uvedl, že plánovitě zlepšování pracovních a životních podmínek pracovníků v zemědělství v podmínkách vědeckotechnického rozvoje předpokládá neustále zdokonalovat plánování vybraných okruhů činností sociálního rozvoje.

Jedním z předpokladů tohoto procesu je přesné stanovení (definice) obsahu jednotlivých činností sociálního rozvoje. Neméně důležité je určení jejich vztahu k ekonomické úrovni, především materiálně technickému vybavení podniků pro tyto činnosti.

V rezortu zemědělství a výživy se na úrovni podniků sociálního rozvoje v posledním období rozvíjel především v následujících oblastech:

- bezpečnost a ochrana zdraví při práci
- zdravotní péče
- vzdělávání pracovníků
- závodní stravování
- osobní podniková doprava
- bytové problémy pracovníků
- předškolní zařízení
- podniková rekreace a péče na úseku kultury, tělovýchovy a ostatních zájmových činností.

V současných podmínkách se ukazuje, že motivační působení jednotlivých činností sociálního rozvoje není jednoznačné. Výzkum jednotlivých činností v uplynulém období ukázal, že preference i spokojenost s jednotlivými činnostmi se liší jak podle specifických podmínek podniků, tak podle skladby pracovních kolektivů (demografických znaků, kvalifikačních a profesních charakteristik, věku atd.). Velmi důležité jsou i faktory občanské vybavenosti (infrastruktury) venkovských obcí, obytné i širší životní prostředí na vesnici.

Plánování sociálního rozvoje vyžaduje ovšem také nutně změnu v systému plánování, další propracování plánovacích a dalších ukazatelů, zdokonalování metod kvantifikace v oblasti sociálního rozvoje. To předpokládá postupné zvýšení počtu kvalifikovaných pracovníků na úseku sociálního rozvoje, bez nichž není již nadále možné tyto činnosti na podnikové i nadpodnikové úrovni rozvíjet. Stejně nezbytné je také trvalé zdokonalování informačního systému pro potřeby sociálních analýz a zdokonalování metod plánování a řízení sociálního rozvoje v zemědělství.

Ke všem předneseným referátům byla bohatá diskuse, která přinesla celou řadu námětů. Úplné znění referátů přednesených na semináři je shromážděno ve

sborníku, který ze semináře vydala v I. čtvrtletí roku 1980 ČSAZ. Celkově seminář splnil vytyčené cíle a stanovené úkoly, dal nové podněty k práci na úseku sociálního rozvoje jak pro vědecko-výzkumné pracovníky, tak pro odborníky z praxe a přispěl k prohloubení spolupráce mezi sovětskými a československými odborníky.

Ing. Zdeněk Krůček, CSc.